

Eva Jančíková

OBCHODNÉ FINANCOVANIE A GLOBÁLNA KRÍZA

Abstract: *The World financial crisis has gradually developed into global economic crisis and had a considerable influence on the world trade and trade finance. Trade finance is essential for international trade; therefore ICC (International Chamber of Commerce) made a survey at the request of WTO (World Trade Organisation). The purpose of the survey was to obtain current marketplace information about the current market situation as well as about the reaction of banking community, to formulate problems facing trade finance and propose solutions for their elimination. The Survey received responses from 122 banks in 59 countries. The survey results indicate that the current economic crisis has produced an increased demand in trade finance products, especially in documentary credits; however, banks, for various reasons, decreased and cut trade finance credit lines mainly due to stricter credit risk assessment. Moreover, decreasing availability of finance resulted in the increase in costs related to using trade finance products.*

Key words: *financial crisis, economic crisis, world trade, trade finance, documentary credit, SWIFT, Basel II, capital requirements, protectionism in international trade*

JEL: F 4, E 44

Úvod

Finančná kríza postupne prerástla do všeobecnej ekonomickej krízy, ktorá postihla všetky krajiny a všetky odvetvia, a v čoraz väčšej miere ovplyvňuje aj medzinárodný obchod o obchodné financovanie. Pokiaľ berieme do úvahy, že 80–90 % svetového obchodu je spojené s obchodným financovaním, potom aj riešenie problémov, ktoré kríza priniesla, treba hľadať práve aj v obchodnom financovaní. Obmedzený prístup k obchodnému financovaniu má za následok prehĺbovanie problémov a vedie ku kolapsu časti svetového obchodu. Obavy o nedostatok zdrojov obchodného financovania na rozvoj nízko príjmových ekonomík sa riešili aj na stretnutiach G-20 a následne potom v jednotlivých zainteresovaných medzinárodných organizáciách. Problematike obmedzených zdrojov obchodného financovania sa venuje WTO (World Trade Organisation – Svetová obchodná organizácia) už od ázijskej

finančnej krízy, ktorá ukázala, že pri prehodnocovaní rizík a likvidity sa prijali opatrenia na zníženie finančných limitov, čo viedlo k znižovaniu obchodných tokov.

Od roku 2003 sa globálne riešenia problémov obchodného financovania hľadali na medzivládnej inštitucionálnej úrovni, ktorú zastrešoval vrchný riaditeľ Medzinárodného menového fondu, prezident Svetovej banky a generálny riaditeľ WTO. V rámci WTO sa vytvorila Expertná skupina obchodného financovania, v ktorej okrem zástupcov už spomenutých organizácií pracovali aj zástupcovia regionálnych rozvojových bánk, Bern Union of Credit and Investment Insurers, rozhodujúcich bánk súkromného sektora a Bankovej komisie ICC (International Chamber of Commerce – Medzinárodná obchodná komora v Paríži).

Podľa Victora K. Funga, generálneho riaditeľa ICC „obchod je životnou miazgou globálnej ekonomiky a svet ho v tomto kritickom čase potrebuje viac, nie menej.“ [13] Každé obmedzenie obchodu môže mať za následok ďalšie prehlbovanie krízy. Pritom len v priebehu prvého polroka 2009 krajiny G-20 prijali takmer 50 reštrikcií obchodu. Nekontrolované pokračovanie tohto trendu môže prispieť k tomu, že zo súčasnej krízy sa budú ekonomiky spamätávať oveľa ťažšie a dlhšie.

Na podnet Expertnej skupiny WTO v priebehu tohto roku urobila Banková komisia ICC prieskum na zistenie súčasnej situácie na svetovom trhu a jej vplyvu na obchodné financovanie.

Cieľom prieskumu teda bolo:

- získať informácie o súčasnej situácii na trhu a ako na túto situáciu reaguje banková komunita,

- formulovať problémy, ktorým obchodné financovanie čelí,
- navrhnúť riešenia na ich eliminovanie.

Na prieskume sa zúčastnilo 122 bánk z 59 krajín. Zástupcovia týchto bánk odpovedali na otázky zamerané na súčasné trendy v obchodnom financovaní a týkali sa týchto 5 oblastí, ktoré sa budú naďalej sledovať a spracúvať:

- objem transakcií,
- požiadavky korporátnej sféry,
- cenová úroveň produktov obchodného financovania,
- využitie programov na pomoc obchodu (tzv. Trade Facilitation Programmes),
- dohody týkajúce sa kapitálových požiadaviek v rámci Bazilej II.

Okrem členov Bankovej komisie ICC boli do prieskumu zapojené ďalšie medzinárodné organizácie:

- The International Financial Services Association (IFSA),
- The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD),
- The International Finance Corporation (IFC),
- The Asian Development Bank (ADB),
- The Inter-American Development Bank (IDB).

Banková komisia na základe výsledkov prieskumu vypracovala správu „Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey“, ktorá bola predložená Expertnej skupine WTO v marci 2009. Správa bola aktualizovaná o výsledky za prvý polrok

2009 v septembri 2009 v materiáli „ICC Trade Finance Survey: An Interim Report – Summer 2009“.

Perspektívy rozvoja obchodu

Vlády väčšiny krajín prijímali v posledných rokoch opatrenia na otváranie sa svojich ekonomík medzinárodnému obchodu. Obchod a globalizácia boli obrovským prínosom pre viacero krajín a ich obyvateľov. Obchod umožnil mnohým krajinám využívať výhody špecializácie a zavádzať efektívnejšiu výrobu. Zvýšila sa produktivita práce, podporilo sa rozširovanie technológií, vedomostí a skúseností.

Tento trend zvyšovania globalizácie bol v roku 2008 najviac postihnutý. Začalo sa to už začiatkom roka, keď došlo k vysokému nárastu svetových cien potravín a pohonných látok. Obchodnopolitické opatrenia niektorých krajín nenechali na seba dlho čakať. Začali zavádzať exportné dane, exportné kvóty alebo dokonca otvorene zakázali export niektorých potravín.

Začiatkom roku 2009 už bolo jasné, že globálna ekonomika prechádza ťažkou recesiou a vyhliadky sú neradostné. Podľa odhadov Svetovej banky z apríla roku 2009 by globálny HDP v roku 2009 mohol rásť o 1,7 % oproti 2,5 % v roku 2008. Išlo by vlastne o prvý pokles v raste svetovej výroby od druhej svetovej vojny. Najviac by mali byť postihnuté ekonomiky krajín s vysokým príjmami, kde sa očakáva pokles o 3 %. Rast HDP v rozvíjajúcich sa krajinách by sa mal znížiť z 5,8 % v roku 2008 na 2,1 % v roku 2009. ([4], s. 16)

V roku 2009 sa prvýkrát od roku 1982 očakáva pokles objemu medzinárodného obchodu. Objem svetového obchodu v tovaroch a službách by sa mal v roku 2009 znížiť o 6,1 %, s hlavným poklesom hlavne pri obchodoch s výrobkami. WTO odhaduje v roku 2009 zníženie svetového obchodu s tovarom o 9 % , v rozvinutých ekonomikách sa očakáva pokles exportu v priemere o 10 % a v rozvíjajúcich sa ekonomikách o 2–3 %. V rámci globálnej ekonomiky sa oživovanie objemu obchodu neočakáva skôr ako v roku 2010. ([4], s. 16)

Priebeh ekonomických kríz v minulosti ukázal, že práve obchod môže byť silným motorom, ktorý preniesie šoky (pozitívne, ale tiež negatívne) z jednej časti zemegule na druhú. Tento fenomén môžeme pozorovať aj v súčasnosti. Najprv ako ostrý útlm dovozu USA, ktorý mal nepriaznivý efekt na vývoz ich najvýznamnejších obchodných partnerov – Japonska a Európy. Následne znižovaním dovozu do rozvinutých krajín začali synchronizovaným spôsobom rozvojové krajiny strácať svoje príjmy z vývozu a navyše ešte aj ďalšie zdroje externého financovania, ako sú remitencie, priame zahraničné investície a portfóliové investície.

Zachovanie a prehlbovanie otvorenosti ekonomík je preto kľúčom nielen k zachovaniu vzájomnej výhodnosti obchodu, ale aj k podpore prípadného ekonomického ozdravenia. Externá konkurencieschopnosť a prístup na medzinárodné trhy sú rozhodujúce hlavne pre chudobné krajiny. Otvorenosť obchodu je pre rozvíjajúce sa krajiny silným prostriedkom na zmiernenie finančnej krízy.

V rozpore s recesiou v roku 1982, keď USA postihol silný pokles, zatiaľ čo európske krajiny si udržali alebo zvýšili svoj rast, súčasná recesia je charakteristická svojou úzkou synchronizáciou. Priemyselná výroba v USA, Európe a v Rusku sa znížila o 15 %, v Japonsku o 20 %, v Číne o 12 % a v Brazílii o 9 %. ([4], s. 17)

Počas krízy vo východnej Ázii koncom 90. rokov Thajsko, Kórea, Indonézia a ostatné postihnuté krajiny mohli oživiť svoj rast prostredníctvom silnej exportnej expanzie a prehupnúť sa tak z deficitov bežného účtu k veľkému prebytku bežného účtu, pretože USA a ostatné hlavné ekonomiky si zachovali rast. Takáto východisková stratégia však nie je možná za súčasných okolností na globálnej úrovni. Ako poznamenal prezident Svetovej banky Robert Zoellick, čo začalo ako finančná kríza, prerástlo na krízu ekonomickú a teraz sa stáva krízou nezamestnanosti, a bez konkrétnych opatrení, sa stane sa globálnou krízou ľudstva. Nezamestnanosť v mnohých krajinách stúpa a Medzinárodná organizácia práce predpokladá, že do konca roku 2009 príde svet o 30 mil. pracovných pozícií. ([4], s. 18)

Globálna recesia vystavila obchod silnému tlaku. Koncom roku 2008 sa trend obrovského rastu obchodu vo väčšine krajín zmenil na negatívny. Rast svetového obchodu (vyjadrený exportom tovarov) sa kvartálne znižoval a v poslednom štvrtroku 2008 dosiahol 1%, zatiaľ čo v rovnakom období roku 2007 to bolo 5 %. Priemerný ročný nárast objemu svetového exportu v roku 2008 predstavoval 3,4 % oproti priemernému rastu 7,9 % v rokoch 2003–2007. ([4], s. 18)

Export z rozvojových krajín v roku 2009 by mal odrážať všeobecné trendy. Výnimkou by mal byť región Subsaharskej Afriky, kde vďaka relatívne dobrej úrode bavlny možno očakávať celkovo silný rast exportu.

Na druhej strane región východnej Ázie už v posledných mesiacoch roku 2008 zaznamenal nebyvalý pokles exportu. Tento pokles vyjadrený v USD odráža pokles cien niektorých komodít, ktoré práve tieto krajiny exportujú. Pokles exportu sa pohybuje medzi 52 % v Číne a 80 % v Taiwane (január 2009). ([4], s. 19) Ázijské krajiny reagovali na krízu oveľa citlivejšie, ako sa očakávalo. Hlavne dosah na ekonomiku Číny, ktorá sa v posledných rokoch stala centrom finalizácie výroby, ktorej výroby sa následne vyvážali do krajín OECD, postihol ako dominový efekt ďalšie krajiny regiónu. Najviac postihnutí boli subdodávatelia z Kórey, z členských štátov ASEAN a novo industrializovaných ekonomík. Možno povedať, že obchod vo vnútri regiónu sa zrútil a zníženie exportu sa následne odrazilo v znížení rastu HDP.

K dôvodom poklesu svetového obchodu sa môže prirátavať aj pokles cien komodít. V druhej polovici roku 2008 ceny komodít prudko klesli a navyše USD sa zhodnotil oproti menám hlavných obchodníkov. Podľa MMF v období medzi novembrom 2007 a novembrom 2008 zníženie cenového indexu komodít o 27 % sa môže podieľať na znížení obchodu 11 %. ([4], s. 20) Išlo o všeobecný pokles, ktorý sa dotkol všetkých regiónov, rozvojových aj rozvinutých krajín, exportujúcich aj importujúcich, pričom hlavnú úlohu malo zníženie dopytu.

Napríklad údaje o dovoze USA podľa jednotlivých sektorov uvádzajú, že pokles cien komodít je evidentný hlavne v nerastných surovinách, ale dovoz do USA klesol

takmer vo všetkých priemyselných odvetviach. Klesajúci dopyt a investovanie boli zvlášť zrejme pri dovoze dopravných prostriedkov a strojárskych výrobkov i elektro-technických zariadení, ktoré poklesli o dvojciferné čísla. Malé krajiny v Afrike, východnej Európe a v strednej Ázii zaznamenali najväčšie percento zníženia dovozu do USA.

Rozširujúcou sa finančnou krízou sa znižovala dostupnosť obchodného financovania. Z dôvodu rastúceho tlaku na likviditu na trhu, všeobecného nedostatku kapitálu, mimoriadneho rastu nákladov na refinancovanie a nového pohľadu na riziko krajiny a protistrany došlo k nárastu nákladov na obchodné financovanie. Znižovanie dostupnosti bolo ovplyvnené aj problémami rozhodujúcich hráčov na trhu – ako napríklad Lehman Brothers, ktoré viedli k vyčerpaniu sekundárneho trhu pre krátkodobé financovanie bánk a ostatných finančných inštitúcií. Banky v rozvinutých krajinách sú navyše nútené držať viac kapitálu doma, čo vedie k zníženiu likvidity v bankách v rozvíjajúcich sa ekonomikách.

Všeobecne sa predpokladá, že 20 % svetového obchodu (t. j. 20 % zo 14 biliónov USD) ([4], s. 20) sa realizuje prostredníctvom zabezpečených dokumentárnych transakcií, ako sú dokumentárne akreditívy a dokumentárne inkasá. Rozšírením finančnej krízy dopyt po dokumentárnych akreditívach, bankových zárukách a poisťných produktoch vzrástol. Exportéri si uvedomujú zvýšené riziko a chcú mať istotu, že za dodaný tovar a poskytnuté služby dostanú riadne a včas zaplatené. Prechod na tieto zabezpečené formy platieb vedie k zdržiavaniu v medzinárodnom obchode s tovarom. Často dochádza k tomu, že tovar je už nalodený, ale môže byť dodaný až po vybavení nových podmienok financovania, čo trvá niekoľko týždňov, niekedy aj mesiacov. Transakcie v rámci obchodného financovania sú zabezpečené a viažu sa na konkrétnu obchodnú transakciu. Napriek tomu v čase krízy dochádza aj k ochromeniu obchodného financovania. Napríklad počas východoázijskej finančnej krízy v rokoch 1997–1998 obchodné financovanie rozvojových krajín úplne skolabovalo. Podľa MMF počas krízy v rokoch 1997–1998 objem obchodných úverov poskytnutých bankami sa v Kórei znížil o 50 % a v Indonézii o 80 %. Počas krízy v Argentíne a Brazílii v rokoch 2001–2002 sa obchodné úvery znížili o 30–50 %. ([4], s. 21)

S recesiou globálnej ekonomiky sa s rastúcou intenzitou objavuje na celom svete politický tlak na ochranu pred konkurenciou dovozu a na ochranu zamestnanosti. Zvyšovanie prekážok v obchode s tovarom a službami je často veľmi lákavou politickou voľbou. Ďalším pokúšením je obmedzovanie pohybu kapitálu vrátane najbezpečnejších operácií určených na financovanie exportu a importu. Ak si môžeme zobrať ponaučenie zo skúseností z hospodárskej krízy v roku 1930, potom je to skutočnosť, že vytváranie prekážok obchodu iba znásobuje recesný efekt.

Na Washingtonskom samite v novembri roku 2008 lídri G-20 zdôraznili, že je dôležité odmietnuť protekcionizmus a zachovať v čase finančnej neistoty otvorenosť ekonomík. Preto je veľmi dôležité, aby sa v nasledujúcich mesiacoch nezvyšovali prekážky v investovaní, v obchode s tovarom a službami a nezavádzali sa nové reštrikcie alebo implementácie opatrení na podporu exportu, ktoré by neboli konzistentné s WTO. V poslednom období mnohé krajiny zvyšovali úroveň uplatňovania

ciel a obchod deformujúcich podpôr bez porušovania sadzieb a iných relevantných pravidiel WTO, ktorými sú viazané. Pre niektoré novo sa rozvíjajúce ekonomiky by zavedenie protekcionistických opatrení mohlo byť mimoriadne lákavé, pretože úroveň záväzných taríf je oveľa vyššia ako tieto ekonomiky v súčasnosti uplatňujú.

Podľa monitoringu vývoja obchodu, ktorý vykonáva WTO, od septembra 2008 dochádza ku globálnemu narastaniu protekcionistických tlakov, dokonca aj v krajinách G-20. Aj keď to nie je všeobecný trend, pomerne často sa zavádzajú dovozné povolenia, dovozné clá a prirážky, ako aj obchodné opatrenia na podporu tých priemyselných odvetví, ktoré čelili ťažkostiam na začiatku krízy. Vo všeobecnosti väčšina krajín zaviedla netarifné opatrenia. Pokiaľ by sme chceli spomenúť niektoré krajiny, tak napr. Rusko zvýšilo clá na niektoré produkty, napr. autá, Ekvádor zvýšil clá na viac ako 630 položiek, Argentína zaviedla komplikovanejšie pridelenie dovozných licencií na niektoré časti áut, na textil, televízory, hračky, topánky a kožený tovar a Indonézia zaviedla obmedzenie, podľa ktorého päť kategórií tovarov (vrátane odevov, obuvi, hračiek, elektroniky, potravín a nápojov) sa môže dovážať len cez päť určených prístavov a letísk. V niektorých krajinách dochádza k zavádzaniu prísnejších štandardov na niektoré výrobky, aby sa tak zamedzilo ich dovozu; ide napr. o zákaz Číny na dovoz bravčoviny z Írska, ako aj odmietnutie istej čokolády z Belgicka, koňaku z Talianska, vajec z Holandska, mliečnych výrobkov zo Španielska či zákaz Indie na hračky z Číny.

Niektoré vlády, hlavne v rozvinutých krajinách, síce odmietajú otvorený protekcionizmus, ale uchýľujú sa k zavádzaniu extenzívnych stimulujúcich balíčkov. Tieto by mali byť zamerané najmä na postihnutý exportný priemysel alebo konkurenčný dovozný priemysel (napr. aerolínie, strojárstvo, oceliárstvo, polovodiče a automobily). K najrozšírenejším patria hlavne subvencie do automobilového priemyslu, ktoré celosvetovo činia 48 miliárd USD, z toho 42,7 miliarda bolo poskytnutých vo vysokopríjmových ekonomikách. ([4], s. 22)

V tradičnom chápaní nejde o prekážky obchodu, ale v skutočnosti tieto programy zamerané na ochranu podnikania, práce alebo poľnohospodárskych príjmov môžu spôsobiť obmedzenie a deformáciu obchodu, hlavne ak zahŕňajú klauzulu „kupuj domáce produkty“. Priemyselné subvencie v jednej krajine (napr. do automobilového priemyslu) môžu vyvolať reakciu ostatných krajín, ktorá bude mať za následok zavádzanie ich vlastných subvencií alebo opatrení na ochranu pred dovozom od subvencovaných výrobcov. Tieto kroky sú veľmi nákazlivé a mohli by viesť k subvenčnej vojne, ktorá by ešte znásobila škody a viedla by k celkovému zhoršeniu stavu. Navyše, prostriedky, ktoré sa takto použijú, vyčerpávajú zdroje, ktoré by sa dali efektívnejšie využiť. Subvencovaný priemysel je navyše zaťažovaný nadmernými kapacitami, ktoré bránia prirodzenej regulácii obchodu. Ešte horšia situácia nastáva, ak sa subvencie použijú na ochranu domácej zamestnanosti za cenu rušenia efektívnejších závodov v zahraničí, hlavne v rozvojových krajinách.

Globálna ekonomika je v súčasnosti uprostred najťažšej recesie od veľkej ekonomickej krízy a preto je nevyhnutné, aby vlády pri prijímaní politicko-ekonomick-

kých opatrení mali na zreteli ich medzinárodný dosah. Niektoré politicko-ekonomické opatrenia môžu síce z krátkodobého hľadiska oživiť domácu spotrebu a výrobu, ale majú za následok nepriaznivú alokáciu zdrojov a ekonomickú efektívnosť, vedú k diskriminácii zahraničných výrobcov. Okrem toho sa pravdepodobne stretnú s odvetnými opatreniami ostatných krajín. Najlepšou obchodnou politikou v súčasnej situácii je prijímanie takých finančných a fiškálnych stimulov, ktoré znižujú obmedzenia obchodu tak, aby zníženie nákladov a cien bolo celosvetové. Okrem toho, zrušenie dočasných opatrení môže byť po oživení ekonomických aktivít problematické. Oveľa výhodnejšie je preto znižovanie daní a fiškálna politika na stimulovanie domáceho verejného dopytu (napr. verejné investičné programy).

Na rozdiel od roku 1929 sa v súčasnosti medzinárodný obchod riadi pravidlami s cieľom ochrániť svetovú ekonomiku pred pádom do ďalšej depresie spôsobenej obchodom. Ako to uviedol Pascal Lamy, generálny riaditeľ WTO, „WTO zabezpečuje reálnu ekonomiku, každodennú ekonomiku spoločným poistením proti ťažkostiam spôsobeným jednostrannými krokmi, či už otvorenými alebo skrytými, záruku bezpečnosti transakcií v čase krízy, odteraz prvok odolnosti, ktorý je vitálny na spravovanie globalizovaného sveta“. ([4], s. 23) Všetky krajiny sa musia riadiť týmito mnohostrannými pravidlami a poriadkom, aby tento systém v čase krízy obstál.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) sa začiatkom 80. rokov stal neodmysliteľnou súčasťou medzinárodného obchodu a obchodného financovania. Prostredníctvom SWIFTu dochádza dnes už takmer výlučne k prenosu všetkých medzinárodných medzibankových správ. Preto aj štatistické informácie, ktoré má SWIFT k dispozícii, sú jedinečné. Vo všeobecnosti sa udáva, že 80–85 % obchodných transakcií sa finančne vyrovnáva prostredníctvom tzv. otvoreného účtu, ktorý by sme mohli charakterizovať ako určitý limit, ktorý odberateľ dostáva od dodávateľa a v rámci tohto limitu môže kupujúci platiť po dodaní tovaru pri splatnosti, ktorá môže byť hneď po dodaní, t. j. do 7–14 dní, alebo v rámci dodávateľského úveru za určitý čas po dodaní. Platba sa realizuje najčastejšie platobným príkazom na úhradu. V súčasnosti banky využívajú na realizáciu platobného príkazu takmer výlučne SWIFT. Teoreticky sa môže na úhradu využiť aj bankový šek, ale je to v súčasnosti pri tovarových transakciách naozaj len teoreticky. Zvyšných 15–20 % svetového obchodu sa realizuje prostredníctvom „tradičných“ produktov obchodného financovania, akými sú dokumentárne akreditívy, standby akreditívy, dokumentárne inkasá a bankové záruky.

Musíme však spomenúť niektoré súvislosti, dôležité pre správne chápanie štatistických údajov, ktoré sú v rámci SWIFTu dostupné. Môžeme ich zhrnúť takto:

- Ako sme už uviedli vyššie, záväzky v rámci otvoreného účtu, sa môžu vyrovnávať prostredníctvom platieb, ktoré sa môžu, ale nemusia zasílať prostredníctvom SWIFTovej siete. Okrem toho platobné správy v rámci skupiny správ 100 (MT 100) ako zdroj štatistických údajov o obchodovaní sú skreslené, pretože sa môžu týkať aj iných ako obchodných transakcií, napr. súkromných platieb fyzických osôb, platieb týkajúcich sa FX transakcií, obchodov s cennými papiermi a pod;

- „Obchodné“ štatistiky SWIFTu, ktoré sa môžu relevantne využiť, sú tie, ktoré sa zaoberajú správami týkajúcim sa zvyšných 15–20 %, t. j. časti, ktorá pripadá na dokumentárne transakcie;

- SWIFT sa nemá možnosť pozeráť na obsah správ, a preto ani nemôže komentovať, o aké objemy obchodov ide v hodnotovom vyjadrení. Môže pracovať len s údajmi týkajúcimi sa počtu transakcií;

- SWIFTová kategória správ 4 sa používa na prenášanie správ týkajúcich sa dokumentárnych inkás (s výnimkou 3 málo používaných správ v rámci „cash letter“). SWIFTová kategória správ 7 sa používa na prenášanie správ týkajúcich sa štandardných dokumentárnych akreditívov, standby akreditívov a bankových záruk.

Čísla za roky 2003–2008 ukazujú postupný rast v zasielaní SWIFTových správ týkajúcich sa obchodu. Vrchol dosiahli v roku 2007 so 48 mil. správ. V roku 2008 poklesol počet týchto správ na 46 miliónov. Čísla za mesiace január 2008–február 2009 ukazujú, že ku konštantnému poklesu došlo po júli 2008. V júli 2008 to bolo 4,4 mil. a na konci februára 2009 už len 3 mil. ([4], s. 30)

Problémom medzinárodného obchodu je aj rastúci podiel vplyvu dodávateľských reťazcov na svetový obchod. Stále viac a viac produktov sa vyrába prostredníctvom dodávateľských reťazcov, ktoré zahŕňajú jednotlivé fázy výroby. Exportéri v dodávateľských reťazcoch sú lepšie chránení pred finančnými ťažkosťami, pretože majú lepší prístup k úverom od kupujúcich. Ich vlastný prístup k financiám však postupne vysychá a aj globálni kupujúci budú musieť postupovať v poskytovaní úverov reštriktívnejšie. Bankrot veľkých globálnych odberateľov bude mať za následok silný dosah na dodávateľov špecializovaných výrobkov.

Oživenie tradičných nástrojov obchodného financovania

V posledných mesiacoch obchodovanie na báze otvoreného účtu zaznamenalo pokles. Exportéri súhlasia s platobnou podmienkou – otvorený účet – len ak majú absolútnu dôveru voči importérovi, ako aj voči stabilite krajiny importéra. Nestabilné trhy predstavujú hrozbu, pretože môžu motivovať importérov, aby sa vyhli plneniu svojich zmluvných záväzkov.

Mnohé banky udávajú zvýšenie dopytu po dokumentárnych akreditívoch. Dokumentárne akreditívy sa všeobecne považujú za najlepší nástroj na znižovanie rizík pre exportéra aj importéra. Neprekvapuje preto, že akreditív sa dnes považuje za klasickú formu medzinárodnej platby pri exporte, obzvlášť v obchode medzi vzdialenými partnermi.

Na jednej strane rastie dopyt po dokumentárnych akreditívoch, na druhej strane prísne úverové podmienky značne znížili prístup k obchodnému financovaniu. Predmet dostupnosti obchodných úverových liniek zostáva v súčasnosti rozhodujúci. Väčšina respondentov uviedla v prieskume ICC, že obchodné úverové linky pre podnikateľskú sféru sa v poslednom štvrtroku 2008 oproti poslednému štvrtroku

2007 znížili alebo boli zrušené. Banky ako hlavné dôvody na zníženie úverových liniek uvádzali tieto:

- aplikácia prísnejších úverových kritérií,
- reštrikcie v alokácii kapitálu,
- pokles trhov,
- zníženie medzibankového úverovania.

Nedostatok likvidity a rast averzie voči rizikám viedli vo viacerých krajinách aj k zvýšeniu úrokových sadziieb na úvery a akontácie.

V minulom roku sa podstatne zvýšil počet súdnych príkazov na zákaz výplat z akreditívov na inom základe ako je podvod. Niektoré banky zintenzívnili kontrolu akreditívnych dokumentov, následne boli vo väčšej miere obchodné dokumenty odmietané aj za bezvýznamné diskrepancie.

Zo Správy bankovej komisie ICC je evidentné, že exportéri požadujú potvrdené akreditívy aj tam, kde sa doteraz obchodovalo na báze nepotvrdených akreditívov, dokumentárnych inkás alebo otvorených účtov.

Na druhej strane banky, ktoré stále prehodnocujú svoj pohľad na riziko, znižujú aj úverové linky pre banky a často dochádza k odmietaniu potvrdenia akreditívov. Navyše, dochádza k predlžovaniu celého procesu. Schválenie alebo zvýšenie obchodnej úverovej linky pre vystavujúcu banku, ktoré trvalo niekoľko hodín, sa dnes vybavuje niekoľko týždňov, niekedy aj mesiacov.

Bazilej II

Bazilej II, ktorý bol prijatý v roku 2004, mal za cieľ zabezpečiť, aby bola kapitálová primeranosť úzko prepojená na potenciálne úverové straty. Dôsledná aplikácia nových pravidiel priniesla neúmerne zvýšenie „kapitálových nákladov“ na obchodné financovanie, napriek tomu, že produkty obchodného financovania, ako napr. akreditívy, ktoré sú pre medzinárodný obchod rozhodujúce, sú spojené s pomerne nízkym rizikom strát.

Finančná kríza znovu otvorila otázku dôsledného uplatňovania zásad Bazileja II pre obchodné financovanie. Väčšina odborníkov z oblasti obchodného financovania sa domnieva, že zavedenie Bazileja II malo negatívny vplyv na stimulovanie bánk poskytovať obchodné financovanie. Zvýšenie kapitálových požiadaviek má obzvlášť negatívne následky na obchodné úverovanie malých a stredných podnikov a protistrán v rozvojových krajinách. Pritom posilnenie kapitálovej primeranosti je v rozpore s pomerne nízkou úrovňou rizika.

Kapitálové požiadavky v rámci Bazileja II sa líšia podľa povahy a štruktúry transakcií, rizika protistrany a rizika krajiny. Kapitálová náročnosť úverovania malých a stredných podnikov je v rámci Bazileja II štyrikrát až päťkrát vyššia ako pri rovnakých transakciách v rámci Bazileja I. Je to ovplyvnené tromi primárnymi faktormi:

- *Bazilej II sa zameriava viac na riziko protistrany ako na trhové alebo operačné riziko.* Pri stanovovaní kapitálových požiadaviek Bazilej II pripisuje zvýšenú funkciu bankovým odhadom pravdepodobnosti nesplácania úveru a straty v prípade nesplácania úveru. Pritom však neberie dostatočne do úvahy silné stránky produktov obchodného financovania. Výsledkom je, že riziká pri týchto produktoch sa považujú za rovnaké ako riziká pri poskytovaní niektorých nekrytých úverov, ako napr. kontokorentov.

- *Nepružnosť pri aplikácii splatnosti pri krátkodobom financovaní.* Obchodné úverovanie je svojím charakterom krátkodobým financovaním, so splatnosťou do 180 dní, smernica Bazilej II aplikuje ročné splatnosti na všetky úvery. Kapitálové požiadavky sa zvyšujú dĺžkou splatnosti, a tak kapitálové náklady na obchodné financovanie sú umelo nafúknuté. Hoci národní regulátori majú právomoc posunúť túto hranicu, málokto tak urobili.

- *Nedostatok historických a operačných údajov, ktoré by pomohli v zhodnotení atribútov rizika.* Veľa bánk čelí ťažkostiam pri identifikácii a získaní dostatočných údajov na to, aby mohli vytvoriť overiteľné odhady atribútov rizika, ktoré by sa mohlo aplikovať na obchodné úverovanie. Vedie to k príliš konzervatívnemu hodnoteniu rizika pri produktoch obchodného financovania, hlavne ak sa banky snažia vyhovieť štandardizovaným parametrom, ktoré boli dané národnými regulátormi.

Požiadavka na zvýšenie kapitálu pri produktoch obchodného financovania podľa vyššie uvedených faktorov má v súčasnom kapitálovo obmedzenom prostredí za následok obmedzenie možností bánk poskytovať zmysluplné krátkodobé úvery podnikom. Zmeny v chápaní obchodného financovania v rámci Bazileja II sú jednou z ciest na zaistenie dostatočných finančných tokov pre obchodné financovanie v čase prehlbujúcej sa ekonomickej krízy.

V záujme revidovania chápania obchodného financovania pri alokácii bankového kapitálu je potrebné zdôrazniť, že historicky sú tieto aktivity nízkorizikové. Mnohé banky potvrdia, že straty, ktoré zaznamenali z obchodného financovania v posledných dekádach, sú pomerne malé. Produkty obchodného financovania sa primárne vyznačujú fixovanými krátkodobými splatnosťami a faktom, že záväzky sú pri splatnosti likvidované efektívnymi prostriedkami na účtoch. Navyše, aj v časoch vážnych ťažkostí, vo všeobecnosti zainteresované spoločnosti sa pokúšajú vyhnúť nesplácaniu svojich obchodných záväzkov, pretože si potrebujú zachovať prístup k obchodnému financovaniu, ktoré je pre väčšinu firiem životne dôležité. Obchodné financovanie by malo byť poslednou formou úveru, ktorú sa rozhodnú banky znižovať a prvou, ktorú znovu obnovia v úverovo ohrozených ekonomikách.

V roku 2009 sa predpokladá, že krátkodobé obchodné financovanie so splatnosťou do 6 mesiacov bude menej zasiahnuté ako dlhodobejšie projekty investičnej povahy. Široká škála finančných projektov s odloženou splatnosťou bude najviac postihnutá hlavne v krajinách BRIC (Brazília, Rusko, India, Čína) a s ťažším dosahom na multinacionálne spoločnosti.

Záver

Prieskum ICC potvrdil, že súčasná globálna finančná kríza tvrdo dopadla na finančné inštitúcie a trhy na celom svete. Toto náročné ekonomické prostredie môže v nasledujúcich mesiacoch ovplyvňovať objem obchodov. V roku 2009 pôjde o globálne spomalenie ekonomického rastu, hlavne v Ázijsko-Tichomorskom regióne. Predpovede na rok 2010 sú zatiaľ veľmi opatrné. Mnohí však predpovedajú, že bude naďalej prevládať ekonomický chaos.

Väčšina finančných inštitúcií obmedzila svoju úverovú politiku a aktivity, čo má celkovo negatívny dosah na likviditu na finančných trhoch. Celková obava, že ak sa recesia bude prehlbovať, kapitálové náklady budú ďalej rásť, preto ešte zhoršuje súčasné trendy. Banky sa naďalej zameriavajú hlavne na to, ako zlepšiť štruktúru a riadenie svojich potrieb pracovného kapitálu v tomto prostredí.

V týchto časoch extrémnej neistoty je rozhodujúce znovu vybudovať dôveru v partnerov. Pritom je veľmi dôležité udržať financovanie malých a stredných podnikov. Napriek vážnemu vplyvu finančnej krízy krajiny musia pokračovať v obchodovaní. Dostupnosť obchodného financovania je pre malé a stredné podniky životne dôležitá. V poslednej dekáde v mnohých bankách podcenili obchodné financovanie, ktoré nevychádzalo pri porovnávaní nákladov k výnosom tak dobre, ako niektoré „moderné“ produkty, napr. investičné bankovníctvo. Teraz nastal čas, aby banky prehodnotili svoj prístup k obchodnému financovaniu a urobili všetko pre to, aby mohli v čo možno najväčšej miere vyhovieť rastúcemu dopytu po produktoch obchodného financovania.

Literatúra

- [1] BUSTO, Ch. del: *Sprievodca dokumentárnym akreditívom*. Bratislava: Slovenská obchodná a priemyselná komora, 1994.
- [2] JIMÉNEZ, G.: *Základy exportu a importu*. Bratislava: Slovenská obchodná a priemyselná komora, 1999.
- [3] MARVANOVÁ, M. – HOUDA, M. a kolektív: *Platební styk. Platební a zajišťovací instrumenty ve vnitřním a zahraničním obchode*. Brno: ECON, 1995.
- [4] Rethinking Trade Finance 2009: An ICC Global Survey, Document No. 470-11200 TS/WJ 31 March 2009. In: [4]–[17] dostupné na www.iccwbo.org
- [5] Trade Finance in the Current Financial Crisis: Preliminary Assessment of Key Issues, 2009.
- [6] ICC Commission on Banking discusses trade finance problems at WTO Paríž, 17.11. 2008.
- [7] ICC Chairman hails G20 leaders rejection of protectionism and commitment to conclude WTO's Doha Development Agenda. Hongkong, 17.11. 2008.
- [8] ICC experts discuss the financial crisis and its implications. Paríž, 19. 12. 2008.
- [9] Lowest global economic index in history. Paríž, 18. 2. 2009.
- [10] Financial crisis to be addressed at first ICC banking meeting Gulf. Paríž, 6. 3. 2009.
- [11] Trade volume and value decline sharply as a result of crisis. Paríž, 23. 3. 2009.
- [12] ICC calls on G20 to address impact on Basel II on trade finance. Paríž, 27. 3. 2009.
- [13] G20 must take action to fight protectionism and support Trade Finance to keep growing. Paríž, 31. 3. 2009.

- [14] ICC welcomes G20 boost to trade finance and pledge to conclude Doha Round. Paříž, 2. 4. 2009.
- [15] ICC Commission on Banking to focus on innovation in trade finance solutions. Paříž, 3. 4. 2009.
- [16] ICC Chairman an Thai Prime Minister emphasize the importance of global trade. Hongkong, 15. 5. 2009.
- [17] ICC calls on G8 to avoid economic nationalism. Řím, 12. 6. 2009.